

Att leva som andra -

En kvalitativ studie av anställda inom handikappomsorgens tolkningar av och arbete mot målsättningen att leva som andra.

Nathalie Andersson

Socialhögskolan vid Lunds universitet
SOPA63
HT 2011

Handledare:
Carina Tigervall

ABSTRACT

Author: Nathalie Andersson

Title: To live like others - *a qualitative study of employees interpretations of and their work towards the goal to live like others.* [translated title]

Supervisor: Carina Tigervall

Assessor: Håkan Johansson

People with disabilities have made an historic journey towards increased self-determination and rights but there is a long way to go. The purpose of this study was to examine how the employees at group-homes for developmentally disabled people interpret the legislated goal to live like others in *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (SFS 1993:387). The study consists of five qualitative interviews with employees at three different group-homes for people with developmental disabilities. I found that the employees were ambivalent towards the goal and struggled with it. The employees were torn between accommodating the self-determination of the residents and making this fit in with the norms and values of the society around them. The employees constructed images of society and of their work and these images came in conflict with the residents self-determination. The empirical material is analyzed using theory's such as Berger and Luckmann's generalized other and The Individualized Society by Bauman.

Keywords: to live like others, developmental disability, self-determination, individualization

Förord

Tack till alla som gjort denna uppsatsen verklighet. Mina fem intervjupersoner som gav mig värdefull information och insikt. Även ett tack till min handledare Carina Tigervall för god vägledning och stöd.

Innehållsförteckning:

1. Inledning.....	1
1.1 Problemformulering.....	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	2
1.3 Avgränsning.....	2
1.4 Förförståelse.....	3
2. Bakgrund och tidigare forskning.....	3
2.1 Bakgrund.....	3
2.2 Tidigare forskning.....	4
3. Teoretiska utgångspunkter.....	5
3.1 Den generaliserade andre.....	6
3.2 Det individualiserade samhället.....	7
4. Metodologiska överväganden.....	8
4.1 Kvalitativ metod.....	8
4.2 Semistrukturerade intervjuer.....	9
4.3 Urval.....	10
4.4 Tillvägagångssätt vid intervjuer och behandling av empiri.....	11
4.5 Diskurspsykologi.....	12
4.6 Validitet och reliabilitet.....	13
4.7 Etiska överväganden.....	14
5. Resultat och analys.....	15
5.1 Att leva som andra.....	15
5.2 Arbetet mot målsättningen.....	19
5.2.1 När arbetet är problemfritt.....	25
5.3 De anställdas syn på sin roll i arbetet mot målsättningen.....	26
6. Diskussion.....	29
7. Referenslista.....	33
8. Bilagor.....	35
8.1 Intervjuguide.....	35

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Karl Grunewald inleder boken *Från idiot till medborgare* på följande sätt:

Människor med utvecklingsstörning är en märklig grupp i vår befolkning. Inga andra har varit föremål för en sådan total attitydomsvängning: från att ha varit oönskade, förskjutna, hånade, fruktade och t.o.m. förföljda, till att bli fullvärdiga och respekterade medborgare som lever mitt ibland oss med i lag inskrivna rättigheter till goda levnadsvillkor. Bättre bevis för humanitetens och välfärdens genombrott i vårt land finns inte (Grunewald, sid.19, 2008).

Denna attitydomställning som Grunewald beskriver har tagit form på mer än ett sätt i samhället. Begreppet utvecklingsstörd börjar blekna till förmån för begreppet funktionshindrad, även denna benämning visar på ett förändrat synsätt. Begreppet funktionshindrad refererar till ett miljörelaterat synsätt på funktionshindret. En person med en nedsatt funktionsförmåga, psykisk eller fysisk behöver inte nödvändigtvis ha ett funktionshinder förrän personen befinner sig i en viss situation. En person som klarar vardagslivet perfekt kan stöta på problem och få ett funktionshinder i en skolmiljö till exempel (Calais von Stokkom & Kebbon, 2000). Den största förändringen för gruppen funktionshindrade i modern tid kom 1994 då *Lagen om stöd och service åt vissa funktionshindrade* (SFS 1993:387) infördes i svensk lagstiftning (Grunewald, 2008). Lagen som ofta förkortas LSS är utformad som en rättighetslag och har till syfte att, hjälpa den enskilde i vardagen, ge den enskilde möjlighet att påverka den vård som denne mottager, lagen har även till syfte att garantera god omvårdnad, dessa rättigheter ska göra så att målsättningen *att leva som andra* uppfylls (Socialstyrelsen, 2011-11-20). LSS innebar också ett steg mot oberoende för de funktionshindrade, de gick ifrån att vara ett objekt till att vara ett subjekt i deras egna liv. De funktionshindrades autonomi stärktes enligt lag och de gavs rätten att bestämma och efterfråga den vård de behövde. Det kvarstår dock en paradox i denna autonomi, många funktionshindrade är ändå fysiskt och i viss mån psykiskt beroende av den vård de får och det är inte i alla fall som den funktionshindrade själv kan efterfråga eller påverka den (Ekeenstein, 2000). Att ge en bra och god omvårdnad faller på personalens lott och de är enligt lag skyldiga att främja och arbeta för jämlikhet och delaktighet. Personalen och verksamheten ska även basera sitt arbete på individens självbestämmande och med

respekt för personens integritet, vidare ska personalen arbeta mot målsättningen och vara ett gott stöd för den funktionshindrade (SFS 1993:387 §5, §6). Att arbeta mot målsättningen *att leva som andra* kan verka enkelt och självklart men är det så? Lever du som andra? Hur kan personal hjälpa brukare att leva som andra? Finns det någon mall som anger vad det innebär att leva som andra? Hur hanterar personal inom handikappomsorgen detta begrepp i sitt dagliga arbete? Frågor som dessa gjorde att mitt intresse för målsättningen ökade och fokus för min undersökning blev att ta reda på hur personal anställda vid gruppboheter, eller som det benämns i LSS, *bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna* (SFS 1993:387, §9 punkt 9), tolkar och hanterar denna målsättning i sitt dagliga arbete. Det är alltså personalens perspektiv, upplevelse och tolkningar av målsättningen *att leva som andra* som ligger i fokus och som kommer att skildras i denna undersökning. *Att leva som andra* visade sig vara en målsättning med svårigheter. Ett uttryck som ständigt återkom under arbetet var, *stuck between a rock and a hard place*, det kändes som de anställda satt fast mellan två alternativ som inte gick att sammanfoga.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet för denna uppsats är att undersöka hur de anställda på gruppboheter tolkar och relaterar till den lagstadgade målsättningen *att leva som andra*.

- Hur tolkar de anställda målsättningen *att leva som andra*?
- Hur ser arbetet ut mot målsättningen?
- Hur ser de anställda på sin roll i arbetet mot målsättningen?

1.3 Avgränsning

Lagen om stöd och service åt vissa funktionshindrade (SFS 1993:387) även förkortat LSS är en lag som vänder sig till många olika grupper av människor med olika sorters funktionsnedsättningar. Lagen tar även upp en mängd olika sorters insatser, i relation till detta finns det ett värde i att göra en viss avgränsning. I denna undersökningen valde jag att koncentrera mig på insatser åt de personer som ryms i det som kallas personkrets 1, *människor med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd* (SFS 1993:387, § 1). Jag kommer specifikt att titta på det som i lagen benämns som *bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna* (SFS 1993:387, §9 punkt 9). Även kallat för gruppboheter i vardaglig mening (Hallerfors, 1998b).

Ytterligare en avgränsning göras genom att det är *personalens perspektiv* som undersöks samt hur de anställda de tolkar och arbetar mot målsättningen att leva som andra.

1.4 Förförståelse

När jag påbörjade min undersökning och förarbetet till den gjorde jag det med en viss förförståelse. Jag har själv arbetat som timvikarie och sommarvikarie på ett gruppboende som delvis liknade de mina intervjupersoner arbetade på. Att ha en viss förståelse för personernas arbete samt att jag har kunskap om lagen de arbetar efter kan både ses som negativt och positivt. Det kändes som att intervjupersonerna blev tryggare i vetskapen om att jag också, om än i liten del, varit på liknande arbetsplatser och att jag på så sätt förstod dem. Det som kan vara negativt är om forskaren går in med förutfattade meningar, dock märkte jag att min erfarenhet inte kunde relateras eller jämföras med den som intervjupersonerna samlat in under årtal av arbete och därmed skingrades eventuella förutfattade meningar.

2. Bakgrund och tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras bakgrund och tidigare forskning inom området funktionshinder.

2.1 Bakgrund

För att förstå de funktionshindrades situation i dagens samhälle finns det en poäng i att göra en historisk återblick. I *Från idiot till medborgare de utvecklingsstördas historia* beskriver Grunewald (2008) en detaljerad resa genom årtionden av vård, ideologier, levnadsvillkor och allmän syn på funktionshindrade. Vård, lagstiftning, forskning och behandling av funktionshindrade har varit sammankopplad med de för stunden rådande ideologierna och synsätten som präglat övriga samhället. På tidigt 1900-tal rådde ett tankesätt som präglades av ras- och arvshygien och de funktionshindrade vårdades på anstalter där de steriliserades och fråntogs rättigheter. Förklaringarna till funktionshindren var medicinska (*ibid.*). Från 1900 talets mitt och framåt skedde lagförändringar, skolplikt infördes för vissa funktionshindrade barn, det tillkom även tillsynsmyndigheter. Anstaltsvård var fortfarande det dominerade i samhället (*ibid.*). Anstalterna skakades av många skandaler vilket gjorde att föräldrar till funktionshindrade gick ihop i föreningar. Föräldraföreningarna i kombination med det övriga samhällets ökande intresse för marginaliserade

grupper gjorde att de funktionshindrades vård började granskas (*ibid.*). Normaliseringsprincipen fick stor framgång under 1960-talet och syftade till att normalisera levnadsvillkoren för de funktionshindrade. Normaliseringsprincipen myntades av Nirje och fick stor genomslagskraft i arbetet med funktionshindrade och har betydelse än idag. Principen består av åtta punkter som berör dygns, år och livs-rytm, rätten till att få uppleva normala boende-, sexualitets- och ekonomiska mönster som återfinns i samhället och den viktigaste punkten som berör brukarnas självbestämmande och integritet. Principen lägger även vikt vid integration av de funktionshindrade och denna kan ses både som fysisk och psykisk då det inte bara är av vikt att finnas i samhället utan även att accepteras i sin fulla rätt med funktionshinder eller utan (Nirje, 2003). För de anställda blev det också förändrade villkor, arbetsuppgifterna inriktades på träning av de funktionshindrade och utbildning värderades högre (Hallerfors, 1998a). Under senare delen av 1900-talet så började anstalterna avvecklas och ersattes av öppna omsorger även steriliseringslagen förändrades. Under denna tid började även de funktionshindrade hävda sina egna rättigheter, till exempel via pocket tidningen R (Lindqvist, 2007). Det riktigt stora steget för de funktionshindrades välmående och levnadsvillkor kom i ett lagförslag 1993, som ledde fram till den nuvarande *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (SFS 1993:387). Lagen är den första som ger de funktionshindrade rättigheter så som till boende, utbildning, sysselsättning, god omvårdnad, självbestämmande och att få leva ett liv så likt andra så möjligt (SFS 1993:387). Det har skett ett skifte ifrån det starka samhällets ingenjörskonst som svar på vårdfrågorna till att betona individens egen valfrihet. Beslutsfattandet har gjort en hierarkisk resa ifrån att ske på en nivå långt ifrån individen till att individen själv i dagsläget får göra anspråk på de rättigheter som den erbjuds (Lindqvist, 2007).

2.2 Tidigare forskning

Funktionshinder som forskningsområde har inte historiskt sett varit så uppmärksammat, detta kan relateras till den rådande samhällssynen där funktionshindrade varit en bortglömd grupp människor. Nutida forskning om funktionshinder berör ett brett fält av discipliner och det har uppstått en del forskningsnätverk som bedriver forskning om till exempel funktionshinder som begrepp, miljöpåverkan och tillgänglighet. Ett av dessa är *Svenska nätverket för handikappforskning* (2011-11-25) som fungerar som ett samverkansforum för flera olika universitet och lärosäten som bedriver forskning om funktionshinder. *Forskning om funktionshinder pågår* är en tidskrift som ges ut vid

Uppsala universitet, i den publiceras aktuella forskningsresultat ifrån hela Sverige. Tidskriften tar upp ämne så som rätten till aktivitet, debatter om tillgänglighet, men även alternativa hjälpmedel och terapimodeller. Det finns även ett forskning och utvecklingsprojekt, *FoU Funktionshinder* som är riktat mot Skånes kommuner i syfte att öka den egna forskningen om funktionshinder inom kommunerna. Forskningen har bland annat riktats in på att utvärdera brukarnas delaktighet i sin boendesituation (2011-11-25). Det har även producerats ett antal doktorsavhandlingar i ämnet. Andersson (2009) har skrivit sin avhandling *Vardagsliv och boendestöd – en studie om människor med psykiska funktionshinder* om gruppboende för psykiskt funktionshindrade. Det har även givits ut en bokserie omkring forskning om funktionshinder, *Handikapp och samhälle*. I denna bokserie har det bland annat givits ut en antologi med titeln *Forskning om funktionshinder problem-utmaningar-möjligheter* (Söder, 2005). I antologin tas det upp ämnen som begreppet funktionshinder, hur den svenska handikapp politiken ser ut och hur forskning inom området funktionshinder kan bedrivas på olika sätt. En annan antologi i samma serie är *Boende och sociala sammanhang – för människor med funktionshinder* (Paulsson & Ringsby-Jansson, 2008). Denna antologi studerar boendeformer för funktionshindrade mer ingående och ämnen som behandlas är vad som utgör ett hem, hur gruppdynamik på gruppboende ser ut, makt på gruppboende och om att våga ta plats (Paulsson & Ringsby-Jansson, 2008). Ytterligare två antologier som kan ge stor förståelse för ämnet är utgivna under redaktion av Tideman, *Handikapp – synsätt, principer perspektiv* (2000a) och *Perspektiv på Funktionshinder och Handikapp* (2000b). I dessa antologier ges en ingående beskrivning av begreppet funktionshinder och vad det innebär och det förs diskussioner kring diskriminering. Även integrationstanken ges stort utrymme och författarna tar även upp frågor som berör vad livskvalitet är och hur levnadsvillkoren ska se ut för de funktionshindrade. Det har getts ut en stor mängd annan litteratur på området funktionshinder många av dem skrivna eller medförfattade av Karl Grunewald, som bland annat skrivit *Från idiot till medborgare* och *Omsorgsboken* (2008, 1998). Dessa fungerar både som läroböcker och upplysande verk för hur de funktionshindrade har haft det och hur det går att arbeta vidare på ämnet.

3. Teoretiska utgångspunkter

För att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar samt för att förankra det empiriska materialet teoretiskt så kommer två teorier att användas, den generaliserade andre och det individualiserade

samhället. Den generaliserade andre är en socialbehavioristisk teori som beskriver människors beteende i förhållande till deras omgivning. Teorin kommer användas för att belysa de anställdas relation till omgivningen samt hur denna påverkar dem i arbetet. Det individualiserade samhället är en sociologisk teori som beskriver samhällets utveckling mot individualitet och en slags ny modernitet där den enskilda individen står i fokus. Denna teori kommer att användas för att analysera beskrivningar av målsättningen samt de anställdas roll och arbete.

3.1 Den generaliserade andre

Berger och Luckmann (1998) beskriver det mänskliga identitetsskapandet som en social process som står i ett direkt förhållande till dess omgivning. Individen och dess identitet skapas av omgivningen och omgivningen skapas av individerna. Den sociala verkligheten består av andra individer och samspel med dessa, det är även genom dessa samspel som kunskap utvinns. Den sociala verkligheten består av ett stort antal typifieringar, dessa har skapats i samspel med andra människor och bygger på erfarenheter från dessa samspel. Dessa typifieringar eller föreställningar om hur världen ser ut och är uppbyggd skapar den sociala struktur av normer och värderingar inom vilken individen lever i och som individen förhåller sig till i samspel med andra människor och med samhället (*ibid.*). Denna sociala struktur kan ses som ett sorts register för hur individen tolkar och agerar i situationer. Människan och dess agerande kan alltså förklaras som en social produkt. Vissa delar av den sociala strukturen förankras hårdare i individen än andra som är mer mottagliga för förändring. Individens relation till samhället, eller omgivningen kan förklaras genom begreppet *den generaliserade andre*. Detta begrepp har diskuterats av en del författare bland annat Mead (1976) som framhåller att den generaliserade andre kan ses som en samlad objektifiering eller en generalisering av det som en individ uppfattar som ett samhälles eller en grupps normer och attityder. Mead (*ibid.*) menar även att denna generalisering av attityder och normer tvingar individen att förhålla sig på olika sätt till den egna gruppen och till sin omgivning. Den generaliserade andre blir enligt Mead (*ibid.*) ett navigeringsverktyg för hur individen ska tänka, tycka och agera i sociala situationer. Den generaliserade andre står för de värderingar som finns och råder i samhället. Individen kan identifiera sig med samhället men även se sig själv stå utanför det. Relationen mellan individens subjektiva verklighet och samhällets objektiva värld är aldrig statisk utan förändras hela tiden (Berger & Luckmann, 1998). Det kan ses som att individen rör sig mellan dessa två uppfattningar, individen mäter sig mot både den subjektiva världen och samhället för att

sedan försöka positionera sig däremellan och finna en plats som känns bra för tillfället. Samspelet mellan individen och den generaliserade andre kan ses som en balansgång (Berger & Luckmann, 1998). Individen resonerar och vänder och vrider på situationer i relation till den generaliserade andre, mäter om det som situationen kräver är socialt accepterat, överväger vad ”folk” eller samhället i förlängning skulle tänka om det som personen överväger. Den generaliserade andre kan också bestå av ett batteri av normativt och samhällsligt accepterade åsikter, handlingsätt och värderingar som personen ska förhålla sig till. Den generaliserade andre kan illustreras som den lilla rösten i våra huvud som säger till när vi går för långt på ena eller andra hållet, som säger till när vi gör val eller säger saker som kan påverka vad andra människor ska tro om oss eller som pockar på vår uppmärksamhet när något vi gjort eller hur vi ser ut känns fel. Den generaliserade andre kan ses som en representation av samhällets abstrakta och generella krav så som de upplevs för individen (Evenshaug & Hallen, 2001)

3.2 Det individualiserade samhället

Att samhället kan ses som allt mer individualiserat och att det befinner sig i en individualiseringsprocess har diskuterats av flera författare. Beck och Beck-Gernsheim (2001) är två av dessa författare och i deras bok *Individualization - Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences* är tanken kring individualisering i dagens samhälle genomgående. Författarna beskriver bland annat hur statens, klasssamhällets och familjens betydelse har minskat och hur individer inte i lika stor utsträckning längre identifierar sig med dessa. Det centrala fokuset för människor i modern tid är att vara skapare över sina egna liv och individualitet är den starkast rådande normen i samhället. Beck och Beck-Gernsheim beskriver hur människor ökar sin individualitet i en värld som de benämner som en “*runaway-world*” (2001, sid. 23). Denna värld kan beskrivas som en flyktig tillvaro där familj och social gemenskap inte längre spelar en betydelsefull roll, fokus ligger istället på måluppfyllelse och tillfredställelse för den egna personen och ett ökande av individens individualitet. Bauman (2002) ger i boken *Det individualiserade samhället* en samhällsbeskrivning som vittnar om en allt mer ökad individualisering i vårt samhälle. Samhället ses som en stor fabrik där det som produceras är mening av tillvaron. De forna stora samhällsliga kollektiva sammanhållningsfaktorerna som fackförbund, kollektiv avtal, anställningssäkerhet har fått lämna plats åt en allt mer osäker otrygg samhällsbild. Dessa förändringar i välfärdsstaten har öppnat upp för en ny flyktig sorts modernitet

med en ständigt förflyttande horisont av mål att uppnå. Människorna i dagens samhälle formas in i en individualitet som inte alltid är önskad. De tvingas göra allt mer självständiga val för att på så sätt kunna anpassa sig in i den flytande massa av konstruerad mening som samhället består av. För att kunna göra sig attraktiva på till exempel arbetsmarknad och dylikt tvingas människor att göra val som förändrar deras identitet och verklighet så att de passar in. Människorna måste följa med i samhällets individualisering för att på så sätt kunna leva. För att kunna göra dessa aktiva val så måste individerna äga en självständighet. Bauman (2002) fortsätter med att beskriva hur ordet beroende har fått en ful stämpel. Människor som är anständiga ska inte vara beroende av andra eller av samhället, återigen manas människor till självständighet. Individualiseringen har fått en stor framväxt enligt Bauman (*ibid.*) på grund av två huvudsakliga orsaker. Den första orsaken är insikten om att de illusionerna i vår tidiga modernitet har spruckit. Vi kommer aldrig att nå fram till ett perfekt fulländat komplett samhälle. Den andra orsaken är den stora avregleringen och den ökade privatiseringen av det som ansetts som det mänskligt kollektiva. Det finns få offentliga rum kvar och allt mer lämnas åt privata aktörer. Bauman (*ibid.*) framhåller med förklaringen att i dagens samhälle är vi alla individer vare sig vi vill eller inte, både enligt lag och enligt den verklighet vi lever i. Det är vår uppgift som individer att hävda, styra och identifiera oss själva och när vi tar oss an dessa uppgifter ska vi göra det med självständighet. Att vara en egen individ som ska ha kontroll över sig själv och sin identitet har dock konsekvenser för individen om denne inte gör egna val så har den ingen annan att klandra för det utom sig själv. Det går enligt Bauman (*ibid.*) inte att hejda individualiseringens framfart utan den utvecklar sig allt starkare i takt med samhällets utveckling. För att kunna skapa mening i samhällets meningsbyggande fabrik kräver det alltså att individen kan och är villig att vara sin egen person som gör egna aktiva val det vill säga att den är självständig och en egen individ.

4. Metodologiska överväganden

I detta avsnitt kommer de metodologiska överväganden för uppsatsen att presenteras. Val av metod, urval och tillvägagångssätt diskuteras och presenteras. Överväganden kring validitet och reliabilitet samt etik redogörs även för här.

4.1 Kvalitativ metod

Då studien och de forskningsfrågor som formulerats handlar om tolkningar och tillvägagångssätt i

arbetet mot ett lagstadgat mål behövdes det i arbetet med studien ett redskap som lade vikt vid just detta. Den metod eller den forskningsstrategi jag fann mest lämplig baserat på studiens natur samt forskningsfrågorna var kvalitativ metod. Bryman (2002) beskriver kvalitativ metod som en kunskapsteoretisk utgångspunkt som lägger tonvikt på tolkningar och förståelser av individers sociala verklighet. Kvalitativ metod ser den sociala verkligheten som skapad av de individer som utgör den och när de förändras gör även den sociala verkligheten det. Då jag ville undersöka tolkningar av ett lagstadgat mål, arbetet mot detta samt hur de anställda på gruppboheter upplevde sin roll i arbetet mot detta mål så ansåg jag att detta svarade mot Brymans (2002) resonemang kring hur den sociala verkligheten konstrueras. Kvalitativa metoder är av induktiv natur det vill säga att teoretiska utgångspunkter och resonemang som används i studien bestäms eller genereras utifrån hur empirin som samlats in ser ut. Detta gjorde att frågeställningarna inledningsvis var väldigt generella för att under arbetets gång specificeras. I enlighet med studiens induktiva natur var det även under behandlingen av empirin som de teoretiska utgångspunkterna för undersökningen började få sin form. Jag valde initialt semistrukturerade intervjuer som metod och under arbetets gång tillkom även diskurspsykologi som metod för att analysera empirin.

4.2 Semistrukturerade intervjuer

Det finns många olika vägar till att genomföra en kvalitativ undersökning. Då det var personalens uppfattningar och tolkningar som intresserade mig var det naturligt med en intervjumetod. Att intervju eller fråga människor om någonting kan göras på varierande sätt inom kvalitativ metod. En kvalitativ intervjumetod skiljer sig mycket ifrån den kvantitativa på så sätt att den är mindre strukturerad, metoden betonar det generella och det är intervjupersonens åsikter som är i fokus. För att verkligen fånga det som intervjupersonen är intresserad av samt för att få ett djup i intervjun så är det enligt den kvalitativa metoden önskvärt att låta intervjupersonen styra riktningen på intervjun själv, det ses alltså inte som negativt om intervjupersonen avviker från frågorna som ställs (Bryman, 2002). Jag valde att använda mig av det som Bryman (2002) benämner som semistrukturerad intervju. Denna intervjuform är något mer styrd än en öppen kvalitativ metod då forskaren i förväg har bestämt ett antal frågor eller teman som intervjun ska kretsa kring. Metoden lämpade sig väl då jag intresserade mig för ett specifikt lagstadgat mål och ville undersöka arbetet kring detta och fånga personalens tolkningar av målet. Eftersom det fanns ett bestämt fokus för intervjuerna innan de ägde rum ansåg jag att semistrukturerade intervjuer skulle gynna undersökningen mer än till

exempel öppna intervjuer. Bryman (2002) skriver att om forskaren har ett någorlunda klart fokus innan intervjuernas början så är semistrukturerade intervjuer att föredra för att resultatet ofta går att knyta till frågeställningarna eller det fokus som forskaren bestämt sig för. Jag övervägde även fokusgrupper, det vill säga en intervju som äger rum med flera personer i en grupp kring ett givet tema (Bryman, 2002). Detta hade varit en möjlig lösning men jag fann att för min studie som bestod mycket av tolkningar och egna reflektioner så passade enskilda intervjuer bättre främst för att jag kände att vissa av de tema jag satt upp sen tidigare skulle vara lättare att svara på enskilt så som personalgruppens betydelse för arbetet. Under intervjuernas gång så avvek intervjupersonerna ett flertal gånger ifrån de tema vi avhandlade och började prata om ett tidigare tema eller om något annat som de fann viktigt. Jag valde då i första hand att följa med intervjupersonen i den riktning de önskade, detta i enlighet med vad Bryman (2002) skriver om flexibilitet. Att fånga individernas egna tolkningar och reflektioner så som de presenterar den är en av intervjuens styrkor enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011). I en intervjusituation finns det nämligen möjlighet för forskaren att få en djupare bild av intervjupersonens känslor, värderingar och normer. Som alla metoder så har intervjun även svagheter, det som sägs behöver inte alltid vara sant, det kan vara försköningar av verkligheten, samspelet forskare och intervjuperson emellan kan ha inverkan på intervjun (*ibid.*). Jag valde att förlägga intervjun till intervjupersonernas arbetsplatser, detta för att jag ville ha någon för intervjupersonerna trygg plats att vara på. När intervjuerna ägde rum fanns det inga brukare eller annan personal på arbetsplatsen. I en intervju finns det enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (*ibid.*) en inbyggd maktsituation där förhållandet består av en som frågar och en som svarar, den som svarar har pressen på sig att svara rätt, svara tillräckligt mycket och även få gensvar på det som sagts. Att jag som forskare befann mig på intervjupersonernas spelplan ansåg jag även skulle kunna jämna ut detta maktförhållande och på så sätt få en tryggare intervjusituation.

4.3 Urval

Ett målstyrt urval är ett ickesannolikhets urval, syftet är inte att välja deltagare slumpvis utan att urvalet styrs (Bryman, 2002). Jag använde mig av ett målstyrt urval i min studie, detta då problemformuleringen och frågeställningarna riktades in på en speciell grupp av människor att undersöka, personal vid gruppboende. Ett målstyrt urval kan även förklaras som att forskaren väljer ut intervjupersoner eller enheter med vissa mål för forskningen i åtanke, något som överensstämmer med urvalsprocessen för denna undersökningen. Fem stycken anställda

intervjuades, de arbetade på tre olika gruppboheter, två gruppboheter låg i samma kommun och ett i en annan kommun. Alla intervjupersoner var kvinnor, detta var inte ett riktat urval utan slumpen föll sig så. Åldersspannet på intervjupersonerna var mellan 28-60 år. Tillträde till en plats, offentlig eller inte kan vara svårt, Bryman (2002) beskriver olika sätt att få tillträde ett av dessa sätt är via en grindvakt. En grindvakt är en person med tillträde till en plats som hjälper forskaren att komma i kontakt den samma. Jag fick kontakt med mina intervjupersoner via en enhetschef inom en kommun som jag ringde till. I enlighet med Brymans (*ibid.*) förklaring blir enhetschefen en grindvakt i denna undersökning. Enhetschefen som jag tog kontakt med var medlem i ett nätverk av andra enhetschefer inom handikappomsorgen och skickade även en förfrågan vidare till dem, genom detta fick jag kontakt med en av intervjupersonerna som arbetar i en annan kommun än de övriga. De övriga fyra arbetar inom samma kommun men på två olika enheter. När jag tog kontakt med enhetschefen bad jag henne att ställa förfrågan till sina enheter och den som kände sig manad och ville ställa upp frivilligt kunde boka in sig på en tid som passade dem. Detta resulterade i att fem frivilliga ville låta sig intervjuas, alla i varierande ålder och arbetslivserfarenhet, Ingrid, Lena, Sandra, Angela och Karin.

4.4 Tillvägagångssätt vid intervjuerna och behandling av empirin

Innan jag intervjuade de personer jag kommit i kontakt med så utformade jag en intervjuguide. Jag gjorde detta i samråd med min handledare och i enlighet med Brymans (2002) rekommendationer (För intervjuguide se 8.1). Det som är av vikt vid formuleringen av frågeställningar när det kommer till en semistrukturerad intervju är att frågorna eller de teman som anges inte ska vara för snäva. Om de skulle vara för avgränsade så finns det en risk att det hindrar alternativa synsätt eller svarsalternativs uppkomst under intervjun. Jag valde att i enlighet med Bryman (*ibid.*) ställa öppna frågor som inte ledde in intervjupersonerna på något givet svar. Frågorna handlade om ett par förutbestämda teman. Jag valde att spela in intervjuerna på en diktafon, givetvis med intervjupersonernas samtycke för att sedan transkribera dem. Att spela in intervjuerna har fördelar det ger bland annat forskaren en chans att koncentrera sig på det som verkligen sägs istället för att hinna med att skriva ner det (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011). Det är även fördelaktigt på så sätt att det går att återge exakt vad intervjupersonerna har sagt och till exempel tonläge som kan ge utsagan en viss riktning kan fångas (Bryman, 2002). De intervjuer som gjordes tog mellan 30-55 minuter, och att ha dem inspelade var ovärderligt, jag hade aldrig kunnat fånga vad

intervjupersonerna sa bara med hjälp av penna och papper. Transkriberingarna av intervjuerna skedde dagen efter de genomfördes dels för att intervjun skulle vara färsk i minnet hos mig som forskare men även för att arbetet skulle vara tidseffektivt. När jag sedan gick igenom materialet kunde jag tidigt se mönster i det och använde mig av olika kategorier för att koda det. Jag behövde dock ett ytterligare analysverktyg för att kunna bringa mening i de koder jag fann och använde mig därför av diskurspsykologi som finns förklarad under avsnitt 4.5. Analys och transkriberingsarbete varvades allt eftersom intervjuerna genomfördes, detta i enlighet med vad Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) rekommenderar då ett tidigt tolkningsarbete kan hjälpa forskaren att se om ytterligare material behöver samlas in, vilket det inte behövdes i detta fall.

4.5 Diskurspsykologi

I arbetet med empirin till denna uppsats så behövdes som jag skrev ovan ytterligare ett analysredskap jag valde då att använda mig av diskurspsykologi. Winther Jörgensen och Phillips (2000) beskriver diskurspsykologi som ett sätt att analysera talspråk och text för att få en bild av hur individen ifråga tolkar världen. Diskurs kan förklaras som ”..ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (Winther Jörgensen & Phillips, s.7, 2000). Som andra diskursanalytiska inriktningar så är diskurspsykologin både en teori och en metod (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Diskurspsykologin fokuserar sig på den vardagliga praktik som människor ägnar sig åt, men den erkänner även att det finns ett större samhälleligt mönster av diskurser som människor förhåller sig till. Detta samhälleliga mönster står i förhållande till individens vardagspraktik och kan påverka individen att bygga på någon diskurser eller vice versa (*ibid.*). Det har framförts kritik mot diskurspsykologin för att teorin och analysverktygen tenderar att lägga för stor vikt vid individers utsagor och övertolkar dessa. Detta kan avhjälpas med hjälp av alternativa undersökningar eller litteratur som kan komplettera de egna tolkningarna (*ibid.*). Som jag skrev ovan så är diskurspsykologin både en teori och en metod, jag har valt att använda diskurspsykologin enbart som en metod, ett analysverktyg. Metodens teoretiska ansats kommer därför inte att användas i uppsatsen. När diskurspsykologi används som en metod så är det i syfte att tydliggöra de mönster som kan ses i den empirin eller de utsagor som är föremål för undersökningen. Att använda diskurspsykologi som analysverktyg innebär att det är människors vardagliga praktik som granskas, dock i förhållande till det större samhälleliga sammanhang som individen befinner sig i. När jag gick igenom och analyserade min empiri fann jag olika sorters

mönster och jag behövde, som jag skrev ovan, ett verktyg som kunde hjälpa mig att tydliggöra dessa. Med hjälp av diskurspsykologins analysverktyg så har jag tittat närmre på hur intervjupersonerna förhåller sig till samhället, deras omgivning, hur de arbetar samt hur de tolkar målsättningen. Diskurspsykologi erbjuder ett sätt att undersöka den retoriska organiseringen av texter och tal i förhållande till sociala handlingar. Med detta menas hur människor kan använda sig själv och andra för att positionera sig mot varandra och samhället. Denna retoriska analysen ger även en inblick i hur människors konstruktioner av sig själv, samhället och andra formas för att bemöta alternativa versioner (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

4.6 Validitet och Reliabilitet

Validitet och reliabilitet är viktiga begrepp inom forskningen men som dock har olika betydelse beroende på om studien är av kvalitativ eller kvantitativ natur. För en kvantitativ studie så är den ideala utgången att resultatet representerar det som avsågs mätas samt att studien ska gå att generaliseras (Bryman, 2002). Inom kvalitativ forskning ser dessa kriterier annorlunda ut. Bryman (2002) redogör för två olika positioner som forskaren kan ansluta sig till inom kvalitativa forskningsprojekt. Den ena positionen föreslår att de befintliga begreppen validitet och reliabilitet förändras så att de passar studien, den andra positionen förespråkar att alternativa kriterier används, tillförlitlighet och äkthet, som i sin tur har delkriterier som ska uppfyllas. Bryman (*ibid.*) redogör för ett kriterieschema utvecklat av Yardley som innehåller fyra kriterier som kan motsvara de ursprungliga kriterierna. Den första punkten berör kontexten som forskningen sker i, inte bara den sociala kontexten utan även att de teoretiska ståndpunkterna och etiska frågeställningar ska vara relevanta för den specifika kontexten. Den andra punkten belyser vikten av att vara noggrann vid analys och insamling av data samt att forskaren ska ha ett engagemang för temat. Tydlighet och sammanhang är den tredje punkten som innebär att metoderna för forskningen ska vara specificerade på ett tydligt sätt, forskaren ska även uttrycka sina argument på ett tydligt sätt samt ha ett reflekterande förhållningssätt. Den fjärde punkten handlar om att få en betydelse eller en effekt på teorin som används, för de yrkesverksamma samt den sociala kontext där undersökningen genomförs. Eftersom mina frågeställningar är knutna till LSS så ser jag de som relevanta för den personal som arbetar dagligen med att uppfylla detta mål, därmed kan den första punkten ses som uppfylld. Att vara noggrann vid analys och insamling av data har jag i min studie varit genom att jag använt samma intervjuguide till alla intervjupersonerna, även kontexten där intervjuerna ägt rum

har varit den samma, intervjupersonernas arbetsplatser. Att vara noggrann i analysen har jag varit genom att dels använda diskurspsykologi som ett analysredskap men även att jag belyser mina argument med teoretiska ståndpunkter. Även att intervjuerna spelats in på en diktafon sedan transkriberats i nära anslutning till genomförandet av intervjun svarar mot noggrannhetskriteriet men även mot tydlighetskriteriet. Det är intervjupersonernas egna ord som används i citat under analyskapitlet och även detta bidrar till tydlighet och skapar ett sammanhang som är nära kopplat till den kontext som intervjuerna genomfördes i vilket ökar studiens validitet. Att kunna generalisera kvalitativa undersökningar är ett problem, det är människors subjektiva tolkningar och upplevelsevärldar som står i fokus (Bryman, 2002). Detta är ett problem även i min undersökning, fem personers redogörelser är givetvis inte representativt för alla som arbetar på gruppbofästelser och går inte att generalisera ut till något allmänt vedertaget vilket inte heller är min ambition. Ahrne och Svensson (2011) skriver att transparens hos en studie har direkt inverkan på dess trovärdighet. Transparensen i min undersökning återfinns i en tydlig redogörelse för tillvägagångssätt i studien, resultaten redovisas i sin ursprungliga form samt att de analyseras med hjälp av teoretiska verktyg.

4.7 Etiska överväganden

När jag valde område att forska inom så funderade jag mycket mot vilken grupp jag skulle rikta forskningen, om jag skulle välja de funktionshindrade eller personalen. Att väga nyttan av forskningen mot risken som forskningen kan innebära är en allmän etisk princip för forskning inom socialt arbete. Jag valde att fokusera min undersökning mot personalen som arbetar mot de funktionshindrade för att på så sätt kunna garantera att de medverkande har full förståelse för vad det är de medverkar i och att de gör så av egen fri vilja och på så sätt inte utsätts för någon risk. Andersson och Swärd (2008) beskriver mötet mellan forskaren och intervjupersonen ur en etisk synvinkel. Intervjusituationer eller möten är i grund och botten alltid asymmetriska, forskaren har en guide eller en agenda som denne följer och ställer frågor efter och den andra parten förväntas svara på dessa. Jag tror att denna asymmetri hade förstärkts ytterligare om jag hade valt att intervjua de funktionshindrade, i alla fall den grupp jag valt att avgränsa mig mot de med psykiska varaktiga funktionshinder som till exempel utvecklingsstörningar (SFS 1993:387, §1). Men oavsett grupp som avses undersökas så finns det alltid etiska aspekter att ha i åtanke. För att belysa min undersökning ur en etisk synvinkel så kommer jag att använda mig av Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska krav. *Informationskravet* är det första krav som Vetenskapsrådet satt upp, det

innebär att personerna som ingår i studien ska få full kännedom om vad den ska handla om och syftar till, de ska även informeras om att studien är fullt frivillig och när helst de önskar kan de avbryta sin medverkan och att informationen de bidrar med enbart används till den undersökningen. Jag valde att informera intervjupersonerna vid intervjutillfället omkring deras medverkan och dess frivillighet. Jag förklarade även mitt syfte för undersökningen och vad den skulle handla om innan intervjun började och jag frågade samtidigt om samtycke till personens medverkan och inspelning av intervjun, jag tydliggjorde även för personerna att de när som helst kunde avbryta sin medverkan i studien. Detta motsvarar Vetenskapsrådets (2002) andra huvudkrav *Samtyckeskravet*, som tar upp just frågan om samtycke till medverkan i studien. *Konfidentialitetskravet* är det tredje kravet som Vetenskapsrådet formulerat och innefattar ett krav på att all information som rör de medverkande i studien ska skyddas så att läsare inte ska kunna identifiera personerna. Jag har valt att ändra intervjupersonernas namn samt avidentifiera de kommuner som personerna arbetar i för att tillgodose konfidentialitetskravet. Det sista kravet formulerat av Vetenskapsrådet (*ibid.*) är *nyttjandekravet*, detta innebär att det material som mina intervjuer genererat inte kommer att användas till något annat än just denna undersökning. Detta krav är något som jag som forskare ansvarar för och ser till att det efterföljs.

5. Resultat och Analys

Under detta avsnitt kommer resultat och analys att presenteras, jag har valt att integrera dessa avsnitt för att underlätta för läsaren. Resultaten kommer att belysas med de teoretiska utgångspunkter som redogjorts för under avsnitt 3. Resultatet och analysen är uppdelad i tre delar som knyter an till de tre forskningsfrågor som uppsatsen bygger på. Jag har valt att lyfta ut citat ur mina transkriberingar för att genom intervjupersonernas egna ord redogöra för deras utsagor.

5.1 De anställdas tolkning av målsättningen att leva som andra

Den första forskningsfrågan jag formulerade var *Hur tolkar de anställda målsättningen att leva som andra?* När jag bad intervjupersonerna berätta hur de tolkade målsättningen fick jag väldigt varierande svar. Tolkningarna skiljde sig åt och formades i två olika riktningar. En riktning som betonade att leva som andra innebar att rättigheter som andra samhällsmedborgare erbjöds skulle vara likvärdiga för funktionshindrade och att målsättningen kunde fungera som ett slags normativt

riktmärke. Den andra riktningen av tolkningar uppfattade målsättningen som problematisk och ansåg att den kunde göra så att individualiteten kom i trångmål. Den senare av riktningarna kan illustreras med hjälp av ett citat ifrån Lena när hon förklarade hur hon tolkade målsättningen:

” Hmm vad svårt.. Det är väl att man ska bli så självständig så möjligt. Och det är väl egentligen det man utgår ifrån, det är ju det man jobbar efter och vill att dom ska bli så självständiga så möjligt. Sen vissa kommer aldrig till att bli det men ser man att man jobbat med någon och att den har kommit ett steg längre så är det liksom jätte positivt. Sen tänker jag väl att det kan stå för någon sorts riktmarke att man ska jobba så att dom ska få det som andra, men jag tycker det är lite knepigt för det är ganska svårt att säga att man ska ha det på ett visst sätt för jag har med all säkerhet inte det som du har det eller som någon annan har det och där blir det svårt. /---/ Vad är det man ska jobba mot? Individualiteten då? Ska jag behöva tvinga brukare A och ha det som brukare B för då blir det som andra? Alltså jag förstår att det är ett bra mål för att man ska öka delaktighet men samtidigt så går något annat förlorat.”

Lena uttrycker en ambivalens mellan att främja brukarnas självständighet och att samtidigt arbeta mot ett mål att få dem att leva som andra. Delaktigheten är viktig men på samma gång förloras individualiteten mycket på grund av att brukarna ska behöva likna varandra. Samtidigt som att målsättningen kan vara ett riktmarke så är det på något sätt föremål för tolkning. Vem är det som ska utgöra denna andra som de funktionshindrade ska leva som? Enligt Lena så är självständigheten viktig dels som ett mål att arbeta mot och dels för att öka brukarens chanser till individualitet och till att vara en egen person och komma längre i livet. Denna strävan efter individualitet kan relateras till Bauman (2002) och den samhällsbeskrivning som han ger. Samhället går i stadig takt mot en ökad autonomi för dess invånare och för att få förutsättningar för ett bra liv gäller det att följa med. För att kunna passa in i samhället och för att kunna ta del av de tjänster som samhället erbjuder måste invånarna kunna göra aktiva val och sträva mot sin egen självständighet. I denna strävan mot självständighet så utgör målsättningen nästan ett hinder på vägen enligt Lena, individualiteten ställd mot delaktigheten. Att sträva mot individualitet och att försöka arbeta mot målsättningen är två arbetssätt som utgör olika möjligheter men de verkar enligt Lena inte vara förenliga. Denna polariseringen kan relateras till Bauman (2002) och hur han redogör för att individualiseringens framfart även kommer med ett pris. De offentliga rummen där det finns en chans till socialt samspel blir allt färre och de försvinner allt mer i takt med att

människor fokuserar på sig själva. Att försöka tolka målsättningen i relation till det som Bauman (2002) beskriver om samhällsutvecklingen blir då svårt. Även Ingrid ansåg att målsättningen var problematisk:

"Alltså människor lever ju så olika idag, vad är det som säger att man, ja, behöver ha någon fritidsaktivitet varje kväll? Man ska kanske inte heller sitta och titta på tv varje kväll men vi får ju heller inte döma om det är rätt eller fel för det är ju många människor som tittar på tv dagarna igenom. /---/ Men det är svårt att, vi försöker styra upp sådana här saker så att det blir något så när normalt men jag tycker det är rätt skönt idag att man liksom får vara lite annorlunda också och att man får visa sin egen person. Så länge man mår bra av det själv. /---/ Ja och hur lever man som andra? Det är också en svår fråga, vem ska dom leva som? Ska dom leva som dig eller ska dom leva som, vem är det man ska ta efter?"

Ingrid upplever samma slags tveksamhet mot begreppet som kan kännas igen i Lenas citat, Vem är det som ska berätta vad det innebär att leva som andra? Samtidigt så beskriver Ingrid att de försöker arbeta så att brukarnas vardag styrs upp och blir något så när normal även om hon själv anser att det inte är personalens uppgift att bestämma över vad som är rätt eller fel. Ingrid framhåller i citatet vikten av individualitet, vilket känns igen i Lenas citat, där brukaren har rätt att vara sin egen person och det var enligt Ingrid en fördel att det i dagens samhälle är tillåtet att vara lite egen. Detta svarar mot Baumans (2002) resonemang om att människor blir allt mer egna och individuella och att detta ska ses som något positivt. Ingrid växlar sedan och beskriver hur personalen faktiskt arbetar och hur personalen försöker styra upp vardagen till något så när normal för brukarna. Detta innebär att det är personalens tolkning av att vara normal som råder. Ingrid återgår dock till att ifrågasätta hur målsättningen praktiskt ska omsättas, hur att leva som andra ska tolkas och mot vem som målsättningen ska mätas mot. Det personalen i Ingrids fall gör är att de mäter sitt normala mot det som brukaren gör och styr upp detta så att det i deras ögon blir normalt, på så sätt så bestämmer de vad det innebär att leva som andra. Detta normala som personalen rådgör och mäter mot kan beskrivas som en dialog med deras generaliserade andre. Berger och Luckmann (1998) beskriver den generaliserade andre som en slags mental måttstock som vi människor jämför med för att se om vi håller oss inom ramarna eller om vi går för långt ut åt något håll, mot det onormala, och vad människor runt omkring oss då skulle säga. I boendepersonalens fall så är det deras

uppgift att stödja de funktionshindrade i vardagen och hjälpa dom till ett liv som är likartat med andras i alla fall enligt den lagstadgade målsättningen (SFS 1993:387 §5). Ingrid växlar alltså mellan att betona vikten av individualitet men samtidigt berättar hon hur personalen använder sin tolkning av normal i det praktiska arbetet för att sedan återgå till att uttrycka de svårigheter som finns med att försöka uttröna just vad som är normalt. Detta kan ses som en diskussion eller en debatt mellan Ingrids generaliserade andre och att försöka möta de normer omkring självständighet och individualisering som råder i samhället.

Den andra riktningen i de anställdas tolkningar av målet såg målsättningen som ett normativt riktmärke. I utsagorna i denna riktningen upprepades orden, möjlighet, delaktighet och rättigheter och de hade en annan bild än det som redogjorts för ovan. Målet kunde förstås på följande sätt enligt Karin:

”Att leva som andra, att man ska ha lika stor möjlighet att delta i olika saker, kunna bo som normala människor, ha fullständig delaktighet ute i samhället tycker jag. Delaktighet både i vad det gäller som jag sa innan kulturella evenemang, och vanliga saker och det är ett sätt att jobba med dom [de funktionshindrade] för att få dom att våga. Jag tänker även delaktighet som att man har tillgång till saker, som miljöer och så.”

Karin ser målet som ett arbetssätt och hon har en ganska klar bild av vad målet innebär. Att arbeta med målet som en arbetsmetod eller arbetssätt för att få de funktionshindrade att våga mer innebär att Karin använder sin bild av att leva som andra och stödjer de funktionshindrade i deras vardagliga liv mot denna bild. Karin använder ord som delaktighet och möjlighet som mål att sträva efter. Angela redogjorde för målet på liknande sätt som Karin gjorde:

”Att man ska ha samma möjligheter att leva ett liv som de flesta andra i Sverige lever.

Nathalie: Vad menar du med de flesta andra?

Angela: Ja som vad normen lever, jag tror inte att alla lever likadant men att man ska ha samma rättigheter, eller ja basrättigheter som skola, boende, arbete, värdighet.

Nathalie: Hur tänker du kring rättigheter?

Angela: Att jag ska kunna ha de rättigheter som majoriteten har och känna att jag inte blir undanskuffad eller åsidosatt utan att jag har det som de flesta har. ”

Även Angela har i likhet med Karin, en klar bild av vad att leva som andra innebär. Angela

använder rättigheter och möjligheter som ord för att tolka begreppet. Både Angela och Karin kan tydligt redogöra vad de tolkar in i målsättningen, och i förlängningen ger deras tolkningar en bild av vad de anser att andra i samhället har. Tolkningarna kan ses som Karin och Angelas samhällsbeskrivningar av hur de tycker att samhället ser ut och vilka attityder som finns i det. Intervjupersonernas utsagor kan ses i relation till Berger och Luckmanns (1998) begrepp den generaliserade andre. Karin och Angela har byggt upp en samhällsbild där de anser att alla andra människor i samhället har rättigheter och är delaktiga, de har även rättigheter som jobb, skola, boende, arbete och de har rätten till värdighet. Enligt Berger och Luckmann (*ibid.*) är den generaliserade andre en konstruerad bild hos individer av hur de anser att samhället fungerar eller ser ut. Karin och Angelas samhällsbilder präglades av delaktighet och rättigheter. Samhället ska även vara inkluderande och få invånarna att känna att de inte blir åsidosatta. I Karins fall blir även denna samhällsbild till ett arbetssätt för att på så sätt försöka erbjuda dessa möjligheter som samhällsbilden erbjuder till brukaren. Det blir alltså Karins bild av samhället och den generaliserade andre som hon försöker förmedla till brukaren. Lindqvist (2007) framhåller vikten av att se individen och dess villkor som ett samspel mellan dennes biografi, rådande sociala värderingar och individens omgivning. Lindqvist (*ibid.*) menar att levnadsvillkoren är beroende av detta samspel, de rådande sociala värderingarna skapade av människorna i kontexten kan påverka individens förutsättningar antingen till det bättre eller det sämre. I Karins fall är det hennes bild av att leva som andra som kan påverka brukarens förutsättningar på det sätt som Lindqvist (*ibid.*) beskriver.

5.2 Arbetet mot målsättningen

Under arbetet med den empiri jag samlat in såg jag hur det skapades ett genomgående mönster av hur intervjupersonerna ansåg sig arbeta och vissa begrepp var ständigt återkommande. Det jag såg var ett mönster av att intervjupersonerna uttryckte att de jobbade mot att göra brukarna självständiga och ge dem ett självbestämmande. De uttryckte även vikten av att arbeta mot att brukarna skulle kunna göra aktiva val. Nedan följer tre citat för att illustrera detta. Ingrid beskrev sitt arbete såhär:

”Min viktigaste uppgift det är att brukaren mår bra och att han eller hon känner sig trygg i sitt boende och har möjlighet att utvecklas. Att man ger dom en möjlighet att utvecklas och då menar jag till självständighet alltså så att dom känner att dom är så trygga så och att dom mår så bra så att dom vågar ta steget och ta för sig.”

Lena uttryckte sig lite annorlunda men med samma sensmoral:

"Jag försöker göra dom så självständiga som det bara är möjligt. Ett exempel är om vi åker ut och handlar så är det deras, och vad dom vill handla, sen ibland får man kanske styra lite men det ska vara betydligt lite. Dom får bestämma så mycket så möjligt själv, jag kan ju liksom inte gå in och säga att nu ska du göra så och så för vill dom inte det så kan jag aldrig säga något för att försvara den påverkan."

Karin uttryckte sig på följande sätt:

"Personen ska kunna gå till ett arbete eller daglig verksamhet som dom ser som arbete, personen ska kunna delta i allt annat precis som alla andra människor inte särbehandlas och inte segregeras för något annat. Och det är min uppgift att försöka stödja personen så att den kan få allt detta, eller i alla fall erbjuda personen valmöjligheter för att sedan kunna göra ett aktivt val själv och kunna välja om den själv vill delta eller inte./---/ Jag kan till exempel förtydliga vissa moment i en viss sak eller för att göra något, med till exempel piktogram-bilder, bildschema, om brukaren kan läsa så kan vi sätta upp stolpar eller instruktioner för hur man gör något, man kan förtydliga med saker med färger till exempel vid tvättsortering, det finns egentligen oändliga möjligheter. Det gäller att vara lite finurlig eller lite som en uppfinnare för att kunna göra brukaren så självständig så möjligt. Det är jätteindividuellt beroende på var brukaren står, i utvecklingen och så alltså hur man ska kunna tillrättalägga det."

Att arbeta mot att brukaren ska få möjlighet att göra aktiva val kan ses som överensstämmande mot att arbeta mot självständighet. Alla intervjupersoner beskrev sitt arbete på sätt som de ovan och skapar på så sätt en bild av självständighet som ett mål för sitt arbete. Att göra brukarna så självständiga så möjligt och mana till aktiva val stämmer väl överens med Baumans tankar om den samhällsriktning vi går mot. Att öka självständighet och självbestämmande får som resultat att beroendet minskar, beroende är enligt Bauman (2002) förknippat med något som är fel och som kompetenta anständiga människor inte ska associeras med. Att få brukaren att känna sig trygg, våga ta för sig på egen hand, öka självbestämmande, erbjuda valmöjligheter för att brukaren ska kunna välja själv är alla ord som återkommer i intervjupersonernas utsagor och kan jämföras med den individualiseringsprocess som återfinns i vårt samhälle. Att bli en aktivt väljande

självbestämmande person är ett sätt att överleva i dagens samhälle enligt Bauman (*ibid.*), för att kunna följa med i verkligheten och i den rytm som samhället förändras i är självbestämmandet en förutsättning. Så när de anställda säger att de arbetar för självständighet så kan det ses som ett sätt att försöka anpassa brukarna in i dagens samhälle och få brukarna att kunna fungera i samhället. I citaten ovan framställer intervjupersonerna sig som medvetna och de betonar vikten av självständighet och att detta är ett slags ledord för dem i sitt arbete. Intervjupersonerna hävdade alla att självständighet som ett arbetsmål var viktigt och detta kan tolkas som ett skapande och bibehållande av en norm för intervjupersonerna i deras arbete. Sista delen av Karins citat där hon beskriver att arbetet ibland kräver en uppfinningsrikedom i arbetet mot självständighet visar på att tanken om självständighet blir till en social praktik med målet självständighet. Kunskapen som Karin förvärvat om att självständighet hos brukaren är viktigt att arbeta mot resulterar i social handling där hon i sitt arbete försöker använda hjälpmedel för att skapa självständighet hos brukaren. Att intervjupersonerna hävdar att de arbetar mot självständighet och använder till exempel hjälpmedel för att öka brukarnas autonomi kan relateras till Baumans (2002) tankegångar. Personalens arbetssätt kan tolkas som ett arbete efter en samhällsnorm, det följer Baumans samhällsbeskrivning både som ett praktiskt angreppssätt men även som ett tankesätt för personalen där normen och målet är självständighet.

Trots att det fanns mönster som betonade vikten av att arbeta mot självständighet och att arbetsgruppen skulle vara enad och arbeta mot samma mål så fanns det mönster som tydde på annat. Självständigheten var inte alltid så självklar i intervjupersonernas utsagor som de själva ville framställa den. Trots att självständigheten beskrevs som väldigt viktig i intervjupersonernas utsagor så fanns det en slags förvirring kring begreppet och intervjupersonerna berättade om tillvägagångssätt som stod i rak motsats till det. Några av dessa tillvägagångssätt illustreras i de citat som följer. Det första av Ingrid:

"Ingrid: /---/ Kanske måste jag göra det [vardagliga göromål] i vissa fall för det finns ingen möjlighet att den personen någonsin kommer klara det. Då måste jag göra det. Då kan jag ju inte stå och invänta att dom ska göra det men som en person utifrån dom vet inte mycket om det.

Nathalie: Nä.

Ingrid: Så vi har väldigt svåra bedömningar att göra, Hur mycket ska vi hjälpa, hur mycket ska vi stödja och hur mycket ska vi helt ta över? Det arbetet är den svåra biten och där måste vi använda varandra [arbetsgruppen]."

Ingrid beskriver klivenheten i sitt arbete i en situation där hon pratar om arbetsgruppens betydelse och hur svårt det är när det kommer in ny personal. Hon uttrycker att det svåra i hennes arbete är att försöka tolka hur mycket som personalen ska hjälpa, stödja eller helt enkelt ta över. Att hjälpa och stötta kan ses som en väg till självständighet om det är syftet med hjälpen, att helt ta över är ett steg bort från självständigheten. Sandra gav också uttryck för en slags förvirring i sitt arbete:

”Vi har ju en individuell handlingsplan, kan man säga så? Till varje brukare så dom är inte lika, för dom kan olika saker. Så vi stödjer och gör ju så lite så möjligt men så tanken är ju att brukarna ska göra så mycket så möjligt själva. Och just nu det senaste hade vi en diskussion om hur slarviga får brukarna lov att vara typ med kläder och sådant? Vad ska vi gå efter? Efter vad vi själva tycker? Vikt och prydligt eller vad dom åstadkommer själva? Det är lite sådana. Men sen samtidigt så är det inte barn som ska uppfostras men samtidigt så har dom ju en livserfarenhet eller en nivå som inte är jättehög.”

Sandra beskriver hur personalen försöker värdera vad som är acceptabelt för brukarnas kläder, i förhållande till hur dom sitter på och hur dom ska förvaras. Sandra beskriver att tanken är att brukarna skulle göra så mycket så möjligt själva, det vill säga att personalen ska arbeta mot självständighet. Samtidigt så har personalgruppen en diskussion kring hur brukarnas kläder ska se ut eller vilken nivå på slarv som personalen ska tillåta. Sandra framhåller å ena sidan vikten av att brukarna gör mycket själv och att personalgruppen ska ta ett steg tillbaka i syfte att främja självständigheten men å andra sidan diskuterar personalgruppen brukarnas kläder och försöker sätta en nivå som är acceptabel för hur de ska se ut. Detta kan ses som en diskussion där Sandra å ena sidan förhåller sig till vikten av självständighet och å andra sidan att det är personalen som ska fungera som rättesnöre för vad som är accepterat och inte. Det blir alltså en diskussion mellan vad samhället eftersträvar, individens självständighet, och personalens bild av vad som är accepterat, det vill säga vad personalens generaliserade andre säger är accepterat. Personalen resonerar om hur de bäst kan tillgodose kraven från samhället utan att kompromissa vad deras generaliserade andre tycker är rätt och fel. Berger och Luckmann (1998) beskriver hur den generaliserade andre växer fram i dialog med omgivningen och att det som är socialt accepterat konstrueras och används sedan som ett rättesnöre i kommande situationer. Personalgruppens tankar omkring vem det är som de ska mäta den accepterade klädesnivån mot, är just en debatt mellan de olika gruppmedlemmarnas

generaliserade andre samtidigt som de ska försöka ta hänsyn till vad brukarna faktiskt kan och om detta är bra nog. Under intervjun med Lena uttryckte även hon svårigheter i arbetet mot målsättningen:

”Det kan vara lite svårt ibland, speciellt när man är ute och handlar kläder med dom, för att vi har en brukare som varken bryr sig om färger, att matcha färger eller om det är rätt storlek eller inte, där är det svårt för där får man kanske lite ändå, men som jag inte har rätt till, gå in och styra. Men jag har faktiskt inte rätt att göra det. Men så ibland tänker man kring att dom är en utsatt grupp och man eller jag som personal vill inte att folk ska titta extra mycket på brukarna för en sån enkel sak som kläderna. För det är lite så ibland att folk stirrar, då får man istället försöka hjälpa brukaren med att fråga om det är rätt storlek eller försiktigt föreslå den tröjan med dom byxorna istället så blir du fin eller så. Eller ta denna istället så blir du jättefin, men säger dom att dom inte vill så kan jag ju till slut inte göra något. Det blir en fin linje mellan att försöka guida rätt och bestämma över huvudet på någon. Och det är väl det som är den svåra balansen i detta jobbet ibland att man som personal vet att vissa saker funkar och vissa saker funkar inte, hur mycket ska man låta brukaren upptäcka själv och hur mycket ska man gå in och försöka hjälpa.”

I citatet beskriver Lena hur hon väger mellan att gå in och påverka brukarens klädval, något som hon själv uttrycker det, inte har rätt till, mot att allmänheten ska uppfatta brukaren som konstig. Lena uttrycker en viss ambivalens då hon å ena sidan upplever att hon inte har rätt att gå in och påverka brukarens val av till exempel kläder men å andra sidan vill hon inte att brukaren ska utsättas för obehag av att människor till exempel stirrar. Att människor stirrar är Lenas upplevelse och denna upplevelse kommer på kollisionskurs mot brukarens självbestämmande, eller som Lena själv uttrycker det är en balansgång mellan att guida rätt och gå över huvudet. Lenas upplevelse av samhället som dömande eller som utpekande av den som är annorlunda är konstruerat genom hennes generaliserade andre. Den generaliserade andre är en individs bild av samhället omkring henne, denna bild har byggts upp i relation med omgivningen och andra människor. Att Lena uppfattar att människor stirrar på den brukaren hon är och handlar med påverkar henne på så sätt att hon börjar resonera med sig själv om det går att förebygga detta på något sätt (Berger & Luckmann, 1998). Det är inte säkert att brukaren i sig uppfattar att samhället eller människor i det stirrar på denne utan detta är Lenas bild av situationen och speglar på så sätt hennes relation till samhället. Lena väljer på så sätt mellan två olika lägen, ett läge som skapar obehag för Lena då den generaliserade andre säger att något är fel och ett annat läge som säger att brukaren ska få

bestämma själv och att hon inte har rätt att påverka. Dessa två lägen skapar förvirring som Lena uttrycker genom att säga att personalen vet vad som fungerar och inte och att det är svårt att veta hur mycket som de ska låta brukaren upptäcka själv. Ett annat citat där en liknande situation beskrevs fanns i intervjun med Ingrid, där hon beskrev en situation med en brukare som hon och personalgruppen, enligt henne, uppfattade som mycket problematisk och svår att hantera:

”Ja vi har ju en man här ju som ger sig ut i byn varje dag och han vill gå iväg direkt ifrån sängen slänger på sig kläderna ut och in fram och bak, gylfen öppen och livremmen hänger byxorna innanför strumporna alltså det ser helt förfärligt ut, fullt med fläckar på kläderna och där resonerar vi jättemycket, Ska vi släppa ner honom på byn så? Vad tänker folk? Ska han behöva utsätta sig för att folk liksom tycker att det ser fruktansvärt ut? Och så kommer han skämmas och även om han inte tänker på det själv så, vi ser det som att vår roll där är att försöka få honom att se lite bättre ut när han går härifrån så att han ska slippa vara med om det. Men då blir han väldigt kränkt för han tycker att vi tjarar och nu har vi börjat en diskussion om att vi helt enkelt ska ha lättare kläder, mjukisbyxor, det är ingen gylf ingen livrem som kan bli fel, det är muddar nere på benen, det kan inte heller bli fel nere vid benen. Och en enklare klädsel över huvudtaget så slipper vi att tjata så mycket och då har vi frågat honom om det är okej men det vägrar han, absolut inte. Han vill absolut inte ha mjukiskläder utan han vill ha vanliga kläder. Och då säger han att han hellre vill ha hjälp men ändå blir det fruktansvärt mycket skrik varje gång om att vi är jävla kärringar och den ilskan sitter i och när han kommer ner till byn så då sitter han och berättar för alla hur jävliga vi är och att vi är på han och tjarar på han och vi låser in honom och som han upplever det då, och att boendet är ett fängelse. Så att det är en jättesvår balansgång.”

I citatet framträder en tydlig bild av samhället sett ur Ingrids ögon, även kallat hennes generaliserade andre. Ingrid ställer sig frågor som *Vad ska folk tänka?, Ska han behöva utsätta sig för att folk tycker att han ser fruktansvärd ut?* Ingrids bild av samhället kan tolkas som att det nedvärderar människor som ser ut som hon beskrivit brukaren ovan, fläckiga kläder och liknande. Ingrid väger sedan som Lena ovan gjorde denna bild av den generaliserade andre mot brukarens egna vilja (Berger & Luckmann, 1998). Det blir även här ett vågspel mellan att arbeta mot självständighet som arbetet enligt intervjupersonerna genomsyras av och de praktiska svårigheter som detta arbete ställs emot i det dagliga arbetet. Brukaren i detta fallet uttrycker att detta kränker honom och han vill inte ha andra kläder men personalen ser det ändå som sin roll att hjälpa honom se bättre ut så att han ska slippa skämmas. Att det är Ingrids bild av samhället som dömande som

råder förtydligas när hon säger att brukaren inte tänker på att han kommer skämmas själv. Ingrid's konstruktion av verkligheten i kombination med att hon ser sig som en hjälpande hand i syfte att förhindra brukarens eventuella dåliga mående resulterar i att arbetet mot självbestämmande undermineras och brukaren i detta fallet, som Ingrid uttrycker det, kränks. Att slitits mellan brukarens självbestämmande och det som personalen anser vara rätt kan kallas för en slags normalitetens paradox. Folkestad (2008) beskriver denna paradox och menar att personal på boenden befinner sig mellan två grundlägen. Det ena grundläget innebär att de funktionshindrade bor där och behöver hjälp av en anledning, det vill säga på grund av sitt funktionshinder. Det andra grundläget är att det är personalen som ska ge det dagliga arbetet mot normalisering dess innehåll. I detta dagliga arbete så uppstår det spänningar mellan dessa grundlägen, även om personalen jobbar efter en normaliseringsprincip så ger denna inte svar på alla situationer och då resulterar det i att personalen använder egna erfarenheter och gör tolkningar. Detta innebär att personalen präglar normaliseringsarbetet med sina egna värderingar i viss mån. Paradoxen blir att brukarna ska ha rätt till ett självbestämmande och ett normalt liv som de flesta andra lever men detta kan bli påverkat av personalens åsikter och värderingar om vad som är rätt (*ibid.*). Denna paradox kan kännas igen i citaten och utsagorna ovan. Personalen hävdar att deras arbete går ut på att göra brukarna så självständiga så möjligt men detta grundläge kommer sedan i konflikt med de praktiska situationer där personalen uppfattar att brukaren faktiskt behöver hjälp i en viss riktning. När arbetet mot självständighet kommer i konflikt med det praktiska arbetet så kan det även ses som att personalen går emot det samhällsideal av självständighet och den sociala norm av individualitet som enligt Bauman (2002) delvis redan råder och som kommer att öka ännu mer.

5.2.1 När arbetet är problemfritt

I arbetet mot målet var det en situation som verkade fungera bättre än andra, nämligen när det handlade om ett renodlat funktionellt normaliseringsarbete. Exempel på sådant illustreras i citaten ur intervjun med Karin och Angela nedan:

Karin:

"Ja vi har en brukare som vi gång- och busstränat, det vill säga att vi försöker få denna brukaren trygg nog att kunna gå till vissa ställen själv som ner till affären eller till någon aktivitet, vi har även tränat så att brukaren ska kunna åka till sin daglig verksamhet med buss själv så då har vi tränat detta. Vi har åkt med ett par dagar, tränat på att till exempel köpa biljett och efter ett tag så gick det

och personen har nu lärt sig att göra detta själv. Det känns riktigt häftigt faktiskt, det känns bra när vi i personalen ser hur stolt och glad denna brukaren är för att den klarar det själv. Eller som när vi har tränat en annan brukare i att tvätta själv, och efteråt när dom kommer och berättar att dom klarat detta själva då gäller det att ösa på med beröm så att dom känner sig riktigt duktiga, det är det roligaste tycker jag då känns det som att vi verkligen stödjer dom till självständighet”

Angela:

”Det är roligt när man alltså när den bron rasar, till exempel när man är ute och går och man träffar en människa som man på avstånd ser blir lite rädd men man kommer närmre och närmre och mer naturligare blir det, är det då i ett område som man brukar gå ofta så blir det lättare och lättare och lättare för var gång. Eller om man möter någon i affären och såhär. Det gäller hela tiden och bygga dom här små relationerna med omvärlden på något sätt.”

I dessa båda citaten så beskriver Karin och Angela situationer där de konkret tränar den funktionshindrade och på något sätt omgivningen att vänja sig vid varandra. Den funktionshindrade tränas också i ett beteende som går längre bort ifrån ett beroende i alla fall i exemplet i Karins citat. Att bli mer självständig och gå ifrån ett beroende är i linje relaterar till den samhällsbeskrivning som Bauman ger (2002). När individen ökar sin autonomi passar den allt mer in i samhället och hindren blir mindre och mindre. Intervjupersonerna ser svårigheter i samspelet men de ser även att dessa kan överbryggas eller till exempel tränas bort och att det krävs att både samhället och intervjupersonerna vänjer sig vid varandra. Det går även att urskilja att Karin och Angela ser möjligheter i samspelet mot samhället och att de ser det som en naturlig del av sitt arbete att integrera de funktionshindrade. Dock är det viktigt i ett sådant här arbete som är väldigt inriktat på att individen ska integreras och accepteras i samhället att personalen inte misstar sig och antar att enbart för att människor är integrerade fysiskt så kanske de inte är det psykiskt, för att dra en parallell till Nirje och hans integrationstankar. Att vara integrerad fysiskt är att just fysiskt befinna sig i miljön, men att vara socialt och psykiskt integrerad innebär att personen är integrerad och accepterad även med sitt handikapp eller funktionshinder (Nirje, 2003).

5.3 De anställdas syn på sin roll i arbetet mot målsättningen

Den tredje av mina forskningsfrågor handlar om hur de anställda ser på sin egen roll i arbetet mot målsättningen att leva som andra. Synen på den egna rollen har visats i några av de citat som redogjorts för under de andra delarna av analysen, bitar av dessa citat återkommer därför under

denna del. Det mest genomgående resultat jag fick på den tredje forskningsfrågan var att alla intervjupersoner såg sig själva som ett verktyg i arbetet. Intervjupersonerna beskrev sin roll som att stå bakom brukaren och stödja och hjälpa när det behövdes. De betonade även vikten av att låta brukarna göra så mycket så möjligt själv och att det var deras roll att då stå tillbaka. De flesta av intervjupersonerna ansåg att de inte kunde använda sig själva som referenspunkter i arbetet vilket kan illustreras med citat ifrån intervjun med Sandra:

”Jag använder mig absolut inte som en måttstock. Det tycker jag är oprofessionellt det är ju inte meningen att jag ska göra en kopia av mig själv. Det var ju som jag tog upp innan, vi jobbar ju inte med barnuppfostran och mina personliga åsikter som sådana får ju inte skina igenom om jag har något annat, jag har inte sagt att jag har det men om. /---/ jag använder mig själv helt och hållet som ett redskap genom att jag måste vara väldigt tydlig och att jag kanske måste tydliggöra inför andra människor i andra situationer så att våra brukare blir förstådda..”

Angela uttryckte sig på liknande sätt:

”Jag använder nog mig själv som ett verktyg, för det märker man rätt så snabbt att det går inte att använda sig själv som en referenspunkt för hur jag städar är inte hur den andra personalen städar och hur vi andra städar är inte som den städar och vi tycker alla om olika mat och istället så har vi på min arbetsplats utformat ett gemensamt förhållningssätt som vi har där så när vi går in så är vi inte... Vi är visst det dom vi är utanför också men vi låter inte det lysa igenom allt för mycket samtidigt som det är viktigt att bjuda på den biten också av sig själv också att berätta vad man själv tycker om och så men jag kan inte gå in och bestämma över någon annan att den ska göra så här och så här utan det bestämmer den brukaren själv.”

Både Sandra och Angela hävdar att de inte kan använda sig som en referenspunkt för det kan både kollidera med vad andra i personalgruppen refererar till och arbetar mot men även att det kan kollidera med vad brukaren själv tycker är bra. De båda säger sig vara verktyg i likhet med de övriga intervjupersonerna. Alla intervjupersonerna har byggt upp en slags verklighetsbild av sig själv i sin yrkesroll som ett par förlängda armar eller ben, eller i deras ord ett verktyg eller redskap. De ser sig som hjälpmedel och de väljer att understryka att de inte kan använda sig själva som referenspunkter då detta är oprofessionellt eller stundtals oförenligt med personalgruppen och

brukarens vilja. Trots detta har de som det illustrerats i citat i tidigare delar av analyskapitlet, ett annat praktiskt angreppssätt i vissa situationer. När alla intervjupersonerna hävdar att de är verktyg och inte måttstockar så ser de sig som att de enbart gör det som brukaren initierat eller att de följer med deras vilja utan att försöka påverka denna på något sätt. Detta svarar mot att göra brukarna aktiva och självständiga i enlighet med det som Bauman (2002) beskriver som det önskade samhällsidealet. Under 5.2 *Arbetet mot målsättningen* redogjordes det för hur personalen sade sig arbeta mot självständighet som målsättning och att brukarna skulle bli självbestämmande. Detta i kombination med att personalen ser sig som ett verktyg går hand i hand med att individualisera brukarna och göra dem till egna personer. När personalen ser sig själv och sin roll som ett verktyg så är de hjälpande händer i processen mot att göra brukarna självständiga. Personalen och deras åsikter hamnar på så sätt ur fokus till förmån för brukarens egna vilja och självbestämmande. Personalens syn på den egna rollen kan som jag skrivit relateras till den individualiseringsprocess som Bauman (2002) beskriver, dock så håller inte denna bild av den egna rollen hela vägen genom intervjupersonernas utsagor. Ett exempel som redogjorts för tidigare är en del av ett citat ur intervjun med Ingrid:

”Ja vi har ju en man här ju som ger sig ut i byn varje dag och han vill gå iväg direkt ifrån sängen slänger på sig kläderna ut och in fram och bak, gylfen öppen och livremmen hänger byxorna innanför strumporna alltså det ser helt förfärligt ut, fullt med fläckar på kläderna och där resonerar vi jättemycket, Ska vi släppa ner honom på byn så? Vad tänker folk? Ska han behöva utsätta sig för att folk liksom tycker att det ser fruktansvärt ut? Och så kommer han skämmas och även om han inte tänker på det själv så, vi ser det som att vår roll där är att försöka få honom att se lite bättre ut när han går härifrån så att han ska slippa vara med om det.”

Ingrid beskriver sin roll i detta fallet som en hjälp till att få brukaren att se bättre ut. Denna roll går helt emot den bild av att arbeta mot självbestämmande och den ovan beskrivna rollen av att personalen ser sig som ett verktyg. Ingrid gör detta till synes av goda skäl, hon vill inte att brukaren ska behöva uppleva obehag i kontakt med omvärlden. Lena beskriver en situation som hon anser vara svårhanterad, även detta citat finns återgivet under avsnitt 5.2:

”Men så ibland tänker man kring att dom är en utsatt grupp och man eller jag som personal vill inte att folk ska titta extra mycket på brukarna för en sån enkel sak som kläderna. För det är lite så ibland att folk stirrar, då får man istället försöka hjälpa brukaren med att fråga om det är rätt

storlek eller försiktigt föreslå den tröjan med dom byxorna istället så blir du fin eller så. Eller ta denna istället så blir du jättefin, men säger dom att dom inte vill så kan jag ju till slut inte göra något. Det blir en fin linje mellan att försöka guida rätt och bestämma över huvudet på någon. Och det är väl det som är den svåra balansen i detta jobbet ibland att man som personal vet att vissa saker funkar och vissa saker funkar inte, hur mycket ska man låta brukaren upptäcka själv och hur mycket ska man gå in och försöka hjälpa.”

Även det som Lena berättar går helt emot de bilder av självständighet och synen på sig själv som ett verktyg som intervjupersonerna tidigare förmedlat. Hade Lena enbart varit ett verktyg i den återgivna situationen samt arbetat mot brukarens självbestämmande så hade brukaren själv valt kläder och Lena hade till exempel hjälpt till med betalningen eller liknande. Istället för att detta sker så kommer en tredje dimension in i bilden nämligen den av personalens egna uppfattningar om deras omvärld och vad denna ska tänka om de funktionshindrade i de ovan beskrivna situationerna. Intervjupersonernas bild av samhället eller den generaliserade andre säger ifrån att någonting inte riktigt stämmer och för att skapa konsensus och undvika obehag, i dessa fallen ett upplevt obehag å de funktionshindrades vägnar, så ska det rättas till (Berger & Luckmann, 1998). I ovannämnda fall kommer bilden av arbeta mot självbestämmande och rollen som ett verktyg i konflikt med vad den generaliserade andre säger och det skapas en debatt hos personalen om vad de ska gå efter och hur de ska hantera situationen. Personalens bilder av den generaliserade andre och vad de anser att samhället tycker och tänker kommer på kant med den målsättning de anser sig själva arbeta mot. Personalens inre tankevärld säger åt dem att de måste hjälpa brukarna för att inte komma till skada i kontakten med omvärlden, detta kommer i sin tur i konflikt med den norm av självständighet som råder i samhället. Det skapas alltså en inre debatt hos intervjupersonerna där de väger betydelsen av brukarnas självständighet mot det som den generaliserade andre säger är samhällets bild och sanning av verkligheten och sedan vinner någon av dem, som resulterar i hur intervjupersonerna sedan handlar. Att personalen handlar baserat på vad deras generaliserade andre säger åt dem kan ses som ett steg tillbaka från den individualiseringsprocess som Bauman (2002) beskriver, personalens roll kan då inte ses som att vara ett verktyg i stävan mot självständighet.

6. Diskussion

I arbetet med empirin till denna uppsatsen och under intervjuerna slogs jag av den kluvenhet som intervjupersonerna kämpade med varje dag. Svåra beslut och avvägningar om hur mycket hjälp som

ska ges och hur personalen på bästa sätt ska hjälpa brukarna till självbestämmande, aktivt väljande och fungerande samhällsinvånare.

Att tolka ett lagstadgat begrepp som *att leva som andra* var inte lätt för intervjupersonerna och svaren blev varierande. För intervjupersonerna fanns en svårighet att tolka vad det faktiskt innebar att leva som andra. Vem var det som de skulle mäta mot eller jämföra med? Intervjupersonerna ansåg även att försöka arbeta mot att få någon att leva som andra kunde göra så att individualiteten kom i trångmål. Intervjupersonerna ansåg att det var viktigt att arbeta mot självständighet hos brukarna och att deras individualitet skulle respekteras, detta kan relateras till Baumans (2002) resonemang om att vi går mot ett allt mer individualiserat samhälle. I tolkningarna framkom dock att personalen ibland var tvungna att göra jämförelser med vad som var normalt och det var då deras egna bild av vad samhället ansåg som normalt användes. Personalens egna bild av samhället kan också beskrivas som deras generaliserade andre (Berger & Luckmann, 1998). För intervjupersonerna var målet att arbeta mot självständighet och bilden av samhället som deras generaliserade andra förmedlade inte alltid förenliga, de utgjorde på något sätt två motpoler.

När jag bad intervjupersonerna beskriva deras dagliga arbete och hur de i detta arbetade mot målsättningen *att leva som andra* så fick jag svar som genomgående beskrev ett arbete inriktat på att göra brukarna självständiga. Alla intervjupersonerna svarade att de arbetade mot självständighet samt att de ville mana till aktiva val. Att arbeta mot självständighet svarar väl mot Baumans (2002) resonemang om individualiteten som en rådande samhällsnorm där beroendet är något fult. Men när intervjuerna fortskred och frågan på nytt ställdes eller när jag bad intervjupersonerna exemplifiera sitt arbete så fick jag svar som tydde på den raka motsatsen till det arbetssätt som de alla beskrivit. När tanken och målsättningen mötte det praktiska och främst i kontakten med omvärlden hände något. Arbetet mot självständighet stötte på intervjupersonernas uppfattningar av samhället, det som jag beskrivit som den generaliserade andre (Berger & Luckmann, 1998) och de två blev inte förenliga. Intervjupersonerna beskrev hur de vägde brukarnas självständighet mot vad samhället sa och tyckte så som det uppfattades av intervjupersonerna. Detta genomsyrade arbetet och det blev som en slags balansgång mellan att uppmana brukarna till att välja själva men när dessa val kom i konflikt med det allmänna så blev det svårt för intervjupersonerna. De agerade på grundval av att de inte ville att de funktionshindrade skulle behöva genomlida något obehag i kontakten med samhället, de ville inte att de funktionshindrade skulle bli stirrade på eller behöva skämmas på något sätt. Det konkreta arbetet visade på svårigheter för personalen i hur de skulle hantera sin bild

av samhället så som den beskrevs och dikterades av deras generaliserade andre samtidigt som de skulle arbeta mot självständighet. Personalen ville väldigt gärna arbeta mot självständighet och trodde att de gjorde det, vilket vore i enlighet med Baumans (2002) beskrivna samhällsutveckling, men istället så blev de påverkade av den egna samhällsbilden och arbetet präglades av denna. Personalen beskrev att arbetet fungerade som bäst när det handlade om renodlat normaliseringsarbete det vill säga när de tränade brukarna aktivt för att klara vissa saker som vi andra tar för givet i samhället som till exempel att åka buss. Att det var just detta som fungerade bäst kan bero på att det var det något konkret att arbeta mot, målet var tydligt och det relaterade väl till Baumans (2002) tankar om att individer måste vara självständiga för att klara sig i samhället. Ett sätt att klara sig i samhället är att kunna självständigt navigera i det så som till exempel ta sig runt själv. Personalens egna tankar och bilder förmedlade av deras generaliserade andre hade i denna sortens arbete inte så stor betydelse, det var inget som behövde tolkas eller mätas mot något normalt.

Konflikten mellan att arbeta mot självständighet och personalens egna tankevärld kunde även ses i analysen av den tredje forskningsfrågan, personalens syn på den egna rollen. De beskrev sig alla som verktyg och absolut inte som en måttstock mot vilken de mätte arbetet, något som de ändå faktiskt gjorde. De anställda hade byggt upp en bild av sig själva som verktyg och som förespråkare för individualitet och självständighet men återigen i kontakten med det allmänna och samhället så uppstod det problem. Även här kom bilden av den generaliserade andre i kollision med det beskrivna arbetet mot självständighet. De anställdas roll blev inte som de själv önskade och beskrev, ett verktyg för att göra brukarna självständiga utan deras roll blev istället påverkad av vad de trodde att samhället tyckte och tänkte och personalen agerade istället på grundval av detta vilket fick som resultat att självständigheten underminerades, vilket går emot Baumans (2002) samhällsbeskrivning av vad som är den rådande sociala normen.

För att återkoppla till den fras jag beskrev som återkommande i inledningen *stuck between a rock and a hard place* så kan denna illustrera hur gärna de anställda vill jämkla mellan samhällets åsikter så som de ser dem och brukarens självbestämmande. Detta är genomgående för de resultat jag fått i undersökningen. I tolkningarna av, arbetet mot och synen på den egna rollen i arbetet mot målsättningen finns denna grundläggande konflikt närvarande. Personalens bild av samhället kom i konflikt med arbetet mot att göra brukarna självständiga. *Att leva som andra* är en bred målsättning utan direkt innehåll samtidigt som att den har innehåll, men vems innehåll är det? Vi vet vem *andra*

är men hur lever de och vad är det rätta sättet att leva på? Detta är svåra frågor att besvara och jag kan tänka mig att det är ännu svårare att arbeta mot målsättningen vilket också visat sig i den empiri jag fått ta del av. Att tolka målsättningen var svårt för intervjupersonerna och att arbeta mot målet samt se den egna rollen var fyllt av goda tankar och bra arbetsmål ifrån intervjupersonernas sida men blev praktiskt svårt att genomföra. Jag har funderat mycket på en eventuell lösning på detta problem, ska det utformas riktlinjer för hur personalen ska arbeta? Går det ens att göra det med tanke på att ingen människa är den andra lik, funktionshinder eller inte? Vore det bättre om målsättningen togs bort? Egentligen inte för då finns det inget alls att rikta verksamheten mot. God omsorg och stöd är lika mycket tolkningsfrågor som målsättningen är anser jag. Att göra upp riktlinjer vore också att ta ett stort steg från att se brukarna som egna individer vilket också kan relateras till det som Bauman (2002) beskriver som oundvikligt, nämligen att samhället blir allt mer individualiserat och för att överleva måste vi bli egna individer. Men hur kan någon arbeta för att göra brukaren till en egen person när de fått som riktlinjer att erbjuda dem levnadsvillkor som ska likna andras? Detta gör skapas en ambivalens för intervjupersonerna i deras arbete. De ska kunna erbjuda brukarna möjligheter och levnadsvillkor som efterliknar andras men de ska göra detta i ett samhälle som blir allt mer individualiserat och fokuserat på invånarnas självständighet. För att knyta an till citatet som inledde uppsatsen så har de funktionshindrades levnadsvillkor förändrats drastiskt under det senaste århundradet men mycket kan göras ännu. För att få en bredare bild av problemet behövs brukarnas egna uppfattningar om målsättningen tas in, de kanske uppfattar situationen annorlunda. Vid mer tid hade detta varit en intressant aspekt att undersöka. En lösning på dilemmat som mina intervjupersoner upplever dagligen har jag i dagsläget dessvärre inte, jag har bara en förhoppning om att forskningen på området fortsätter och i framtiden så kanske den där stenen och den där hårda platsen försvinner och ersätts med något bättre.

7. Referenslista

Ahrne G & Svensson P (2011) "Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen". I Ahrne G & Svensson P (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Andersson G (2009) *Vardagsliv och boendestöd - en studie om människor med psykiska funktionshinder* Rapport i socialt arbete nr 131:2009 Stockholm: Stockholms universitet.

Andersson G & Swärd H (2008) "ETISKA REFLEKTIONER". I Meuwisse A & Swärd H, Eliasson-Lappalainen R & Jacobsson K (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och kultur.

Bauman Z (2002) *Det individualiserade samhället* Göteborg: Diadalos AB.

Beck U & Beck-Gernsheim E (2001) *Individualization - Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences* London: Sage.

Berger P & Luckmann T (1998) *Kunskapssociologi Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bryman A (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Calais von Stokkom S & Kebbon L (2000) "Handikappbegreppet". I Tideman M (red.): *Perspektiv på funktionshinder & Handikapp* Lund: Studentlitteratur.

Ekeensten V (2000) "Från objekt till subjekt i sitt eget liv". I Tideman M (red.): *Perspektiv på Funktionshinder & Handikapp* Lund: Studentlitteratur.

Eriksson-Zetterquist U & Ahrne G (2011) "... ATT FRÅGA FOLK". Ahrne G & Svensson P (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Evenshaug O & Hallen D (2001) *Barn- och utvecklingspsykologi* Lund: Studentlitteratur.

Folkestad H (2008) "Beboerne som aktörer – om motmakt" i Paulsson J & Ringsby-Jansson B (red.): *Boende och sociala sammanhang – för människor med funktionshinder* Lund: Studentlitteratur.

Grunewald K (2008) *Från idiot till medborgare De utvecklingsstördas historia*. Stockholm: Gothia.

Hallerfors H (1998a) "Yrket". I Bakk A & Grunewald K (red.): *Omsorgsboken*. Stockholm: Liber.

Hallerfors H (1998b) "Att arbeta i gruppbostad". I Bakk A & Grunewald K (red.): *Omsorgsboken*. Stockholm: Liber.

Lindqvist R (2007) *Funktionshindrade i välfärdssamhället*. Malmö: Gleerups.

Nathalie Andersson
SOPA63
HT 2011

Mead G.H (1976) *Medvetandet, jaget och samhället – från en social behavioristisk ståndpunkt*
Lund: Argos.

Nirje B (2003) *Normaliseringsprincipen* Lund: Studentlitteratur.

Paulsson J & Ringsby-Jansson B (2008) *Boende och sociala sammanhang – för människor med funktionshinder* (red.) Lund: Studentlitteratur.

Payne M (2008) *Moderna teoribildningar i socialt arbete* Stockholm: Natur och kultur.

Söder M (2005) *Forskning om funktionshinder Problem – utmaningar – möjligheter* (red.) Lund: Studentlitteratur.

Tideman M (2000a) *Handikapp – synsätt principer perspektiv* (red.) Lund: Studentlitteratur.

Tideman M (2000b) *Perspektiv på Funktionshinder och Handikapp* (red.) Lund: Studentlitteratur.

Winther Jörgensen M & Phillips L (2000) *Diskursanalys som teori och metod* Lund: Studentlitteratur.

Forskning om funktionshinder pågår, SKRIFTSERIE (elektronisk)
<<http://www.chr.uu.se/Tidskrift/>> (2011-11-25)

Fou Funktionshinder (elektronisk)
<<http://www.kfsk.se/sidor/verksamheter/forskninginnovationochutveckling/fouskane/foufunktionshinder.214.html>> (2011-11-25)

Socialstyrelsen ”Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade” (elektronisk) <
<http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/lagenomstodochservicetillvissa>>
(2011-11-20)

Svenska nätverket för handikappforskning (elektronisk) < <http://www.snhf.se/>> (2011-11-25)

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk)
<http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf> (2011-12-13)

Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade SFS 1993:387

8. Bilagor

8.1 Intervjuguiden

Hållpunkter:

- Intervjun är till mitt examensarbete. Få godkännande till inspelning av intervju, klargöra syftet, förklara att jag kommer att avidentifiera, att informationen bara kommer vara till för denna studien och att det enbart är jag som kommer ta del av informationen och att man absolut inte kan svara rätt eller fel.

Teman/Frågor:

- Målsättningen *att leva som andra*, Hur tolkar du detta begreppet? Svårigheter/Möjligheter?
- Beskriv dina arbetsuppgifter och ditt arbete mot målsättningen
- Berätta hur du ser på din roll i ditt arbete mot målsättningen
- Viktiga personer i arbetet? Arbetsgruppens betydelse?
- När är arbetet som mest givande/otillfredsställande?
- Hur arbetar du konkret för att de funktionshindrade ska kunna leva som andra?

Avslutning:

- Är det något som du vill tillägga eller fråga mig?
- Tack för medverkan!